

Yeni Türk Cumhuriyeti

Yaşadığımız bu devir tarihe Şark'ta milliyet, hürriyet ve istiklâl devri olarak geçecektir. Bunun yeni alametlerinden biri de, şüphesiz, doğduğumu seçenlerle duyduğumuz Şarkî Türkistan'daki yeni Türk Cumhuriyetidir.

Şarkî Türkistan! Türk irkından olanlara dünyalar söyleyen bir ad! Bütün Türklerin beşiği eski bir yurdun adı! Oguzların, Uygurların ta altıncı asır çağlarında başlayarak, hükümet sürdükləri, medeniyet kurdukları bir öлке! Bir öлке ki eski devir seyyahlarının ağzlarından Büyük Türkiye diye anılmıştır. Müslümanlık kabullerinden evvel kendilerine mahsus uygar alfabeyle yazan bura Türklerinin elde etmiş oldukları kültürün ne ehemmiyette olduğunu maruf Orhun kitabelerinde görüyoruz. Uygarca yazı ile Kudatko Biliğ ve Altın Yark gibi bütün ilim dünyasında pek değerli bir miras kaynağıdır. İslamiyeti ve müslüman alfabesini kabul ettikten sonra dahi, dilimizin zenginliklerini korumaya yarayan eserler gibi pek gerekli şaheserler yaratmışlardır. Kasgarlı Mahmud'un Türk sözlüklerine ait yazdığı divan bu davanın çok parlak bir delilidir. Osmanlıca'yı Türkleştirmek isteyen bu günkü Türkiye Cumhuriyeti bile bu hususta o günkü Türkistan'ın bu eski sözlüğüne müracaat etti.

Bir başmakalenin tercümesi bu eski Türk beşliğinin geçirdiği bütün tarihini vermez, elette, müsait değildir. Bu kadar kaydedelim ki tarihin türlü çekişmelerine uğrayan bu Türk ölkesi on sekizinci asrın ortalarında Çin idaresine geçti. On dokuzuncu asrın başlarında çıkan bazı isyan hareketleri 1860-da istiklâl ilan eden Yakup Bey hükümetinin zamanı müstesna olarak, son zamanlara kadar, Şarkî Türkistan bu idare altında kaldı.

Toprakının genişliği bakımından Fransa ile Almanya'nın bir arada ikisinden de büyük olan bu memleketle 13 milyon ahali yastıyor ki, bundan 70%-i Türk, diğer kısmı da döngün denilen çinli müslümanlara başkalarından ibarettir.

Son zamanlara kadar nisbeten bir nevi dahilî muhtariyet esaslı idare olan bu Türk ölkesi son zamanlarda Çin'den akıp gelen muhacir seli tarafından her türlü tazyiklara maruz kalyor, memleketin en bereketli ekin yerleri ve en kıymetli maden muntakaları, yer yeyesi Türklerden alınarak, çinli gelmelere verilyordu. Bilhassa Komul taraflarında yapılan bu muamele bundan bir yıl evvel oradaki Türkleri ayaklandırarak, isyana sevketti. Bu isyan gittikçe genişleyerek, diğer Türk kabile ve vilayetlerini de kendi dairesine aldı ve iste bir yıldan fazla devam eden istiklâl harbi şekline girdi.

Bu müddet esasında muhtelif safahaları atlayan ve epeyi kana ve kurbanı mal olan bu hamle artık muntazam bir hareket şekline girme ve memleketin en mühim kısımları çin memur ve kuvvetlerinden temizlenerek asil yeyeleri Türklerin idaresine geçmiştir.

Bu idarenin Cumhuriyet şiarı altında milliyet ve istiklâl ümeleri üzerine kurulan, ilerlediği alınan sonki malumatla tesbit edilmiştir. Oukurlarımız bu malumatın neden ibaret olduğunu geçen nushamızda okuduklarından burada fazla tafsifatı bu nushamızda bırakıyoruz.

*) Bu hususta meraklanırlara Turan Cemiyeti reisi muhterem M. Fezi Beyin „Akşam“ gazetesinde çıkan konferansını okumayı tavsiye ederiz.

Azerbaycan'da vaz'iyet

14, 15 ve 16 Birinci Kânun tarihli „Bakinski Raboçi“ gazetesinin yazdığına göre, Azerbaycan komünist fırkası ve Bakü komiteleri 10 Birinci Kânun tarihli müsterek itimallerinde, Azerbaycan komünist fırkası merkez komitesi umum kitabı R. Ruben'in, Moskva emrine alınması münasebetiyle, vazifesinden azat edilmesine ve yerine komiserler heyeti reisi Mir Cafer Bağrof'un tayinine karar vermiştir. Mir Cafer Bağrof aynı zamanda Maveraı Kafkasya öлке komünist merkezliğin üçüncü katipliğine seolmiştir.

Mir Cafer'den münhal kalan komiserler heyeti reisiğine, merkez komitenin ikinci kitabı Rahmano Hüseyin intihap edilmiştir. Hüseyin'in yerine Kudryavtsev tayin edilmiştir. Bakü komitesinin katiplerinden Hasan Rahmano Azerbaycan maarî komiserliğine, onun yerine de Akopyan tayin edilmiştir.

İçtima, Bakü komitesinin kitabı Gurviç vazifesinden azat ederek yerine Müzafer Narimanov koymuştur.

Azerbaycan merkezî icraiye komitesi 12 Birinci Kânun tarihli içtimasında Mir Cafer Bağrof'un komiserler heyeti reisliğinden istifasını kabul, Hüseyin Rahmano'nu reisiğine Hasan Rahmano'nu maarîf komiserliğine tayinini tasdik etmiştir.

Belorusya'da milliyetçilik

„Pravda“ ve „İzvestiya“ gazetelerinin 2 İkinci Kânun tarihli nushalarından alıyoruz:

— „Merkezî icraiyesinin heyeti umumiyeye içtimasında Molotof'un raporu münasebetiyle söz alan Belorusya icraiye reisi Çerviyakov, Belorusya'da dahi, Ukrayna'da olduğu gibi, aksi ihtilâlların faaliyeti gösterdiklerini kaydetmiştir. Milliyetçi burjuazi „Millî kurtuluş“ şiarı ile ameleli admatmak için çok kurunaca istifade etmişlerdir. Bunu Belorus millî demokrat fırkasının faaliyeti isbat etmektedir. Cezasına yetmiş olan bir Belorus milliyetçisi şunları söylemiştir:

Teşkilâtta hakim fikir şu idi ki, Belorusya, tarihi, coğrafi, ıktisadi cihetten başka bir hususiyeti haizdir. Ona göre burada şu veya bu mes'elenin halli, başka türlü yansaına ister... Teşkilâtta istikrar edenler, umumi bir kânun gibi, daima öbür Sovyet cumhuriyetleriyle benzeşiz noktaları değil, mutlaka ayrık noktaları aramakta idiler... Uzak gören bir elin bu işleri idare ve sevkettiği ve ideoloji bünyesini kurduğu aşikâr idi. O el bu nazariyeye dayanarak istikbalde ayrı bir Belorus devleti kuracaktır. Sovyet Birliğinden ayrılmak olan bu Belorusya devleti sosyalizmi ve sosyalizmi de bilahere kalıdıracaktır.“

lata girmek istemeyiz. Bu hususta, sırası geldikçe ve imkân oldukça okurlarımıza havadış vermek bittap vazifemizdir. Çünkü iş yeni doğan kardeş bir Cumhuriyete aittir. Bir Cumhuriyet için onun başladığı davada temamlı zaferle kavuşmasını biz, sadık terviç ettiğimiz müceeret bir prensip namına değil, bilfiil üstünde bulunduğumuz Millî Azerbaycan davası bakımından dahi candan temenni ederiz. Çünkü istiklâli elde edecek, kuvvetlerini tophıyaca, idaresini kuraca, bir sözle, devamlı bir hükümet şekline girecek Şarkî Türkistan'ın Garbi Türkistan muvakkelerinde tersiziz kalıyacağı aşikârdir. Şarkî Türkistan'ın sarkındaki İ. Mogolistan'la Mancuko hükümetlerinin kurulmaları menfaatinde sayan Japonya kuvvetleri er-geç Sovyetler İttihadi ile karşılaşacaktır. Bu karşılaşmaktan doğacak hadiseler esasında, kat'î hareket şunlarını bekleyen Garbi Türkistan'ın dahi harekete geçeceği bellidir. İki Türkistan'ın yekdiğerine el uzatmaları, şüphesiz, hadiselerin iyi bir gelişine bağlıdır. Bu noktayı nazardan şimdilik Çin'e karşı yürüyen Şarkî Türkistan hareketi, neticede Sovyetlere karşı çevrilecek bir harekettir ki, bu bakımla bizim de dahil bulunduğumuz,

Geçen nushalarımızda defaatla kaydolduğumuz gibi, Azerbaycan komünist fırkası hiç bir zaman istikrar bulmamış ve daima dağlan ve yeniden kurulan, fakat buhran ve kurtulmayı bir teşkilâtıdır. Bir yıl içinde üç-dört defa rehberlik eden kadrosu çürüklüğe itihah edilen bu fırka, yıl yoklamaları, temizlikleri ve nihayet 17-nci kurullaya hazırlıkları başaramamıştır.

Azerbaycan'da komünist fırkasının her daim yazın vuku bulan kongresi çağırılmamıştır.

Birinci Kânunun 10-nda vaki olan içtima Azerbaycan komünist fırkasının 12-nci kurullayın 10 İkinci Kânuna tayin etmiştir. 15 İkinci Kânunda ise Maveraı Kafkasya komünist teşkilâtları kongresi vuku bulacaktır. Bu kongrelerden sonra 17-nci Sovyetler kongresine gidecektir.

Ruben'in Moskva emrine alınması ve yerine Bağrof'un tayini Azerbaycan komünist fırkasındaki çürüklüğü isbat eden bir hadisedir.

Keza maarîf komiserliğindeki değişim, bu sahadaki bozuluktan neşet ettiği söz yaktır.

Fakat Civarinski'nin yerine Rahmano'nu gelmesile işlerin iyileşmeyeceği şüphesizdir. Çünkü bütün çürüklük, maarîf işlerinin bozukluğu, umum rejim ve sistem bozukluğunun neticesidir.

Belorusya'da milliyetçilik

Belorus millî demokratları edebiyat ve dil sahasında şu esas üzere yürümekte idiler:

„Belorus dilini öyle işlemeliyiz, ki onu bey yıl sonra ruslar anlamasın.“ İnternasyonalizm prensipi için mücadelede vazifesine tayin edilmiş olan bir çok komünistler, çok zaman sonu dikkatleri kaybederek milliyetçi unsurların elinde alet rolünü oynamaya başlıyolar. Sınıf düşmanları ve yabancı unsurlar, fırkada bölshevik ayıklığın yokluğundan bilistifade, fırka sıralarına sokuluyor ve fırka biletinin himayesi altında dağıtıcı inkılâp-aleyhtarlıklarında devam ediyorlar. Bir az dikkatla araştırırsak Belorusya'da dahi „Skripnikler“ ve „Skripnikçilik“ bula biliriz. Bizim Belorusya'da da Prof. İgnatovskî'nin şahsında öyle hain unsurlar vardır. Senelerdir, ki o, komünist fırkasının azası olup fırka ile hükümetin en mesul makamlarını işgal etmiştir. Belorus aksel-ihlâlları ve Belorus millî demokratları, garbi Belorusya millî fasitlerle daimi itihatta olup komşu devletlerdeki dost ve hâmilârinde parti birliğidir. Sovyet Cumhuriyetleri Barlılığına karşı mücadelede Belorus milliyetçileri Lehistan'la Almanya'daki fasist teşkilâtlarla itihattir olup onlardan yardım görüyorlar.“

„Promete“ cephesinin Türk kolunu kuvvetlendirir demektir.

Şarkî Türkistan'daki istiklâl harbi, alınan malumatla göre daha bitmemiştir. Fakat gelen haberler oradaki seratin ve imkânların istiklâlîleri için döğüşen Türklerin lehine olduklarını gösteriyor. Muhtelif Türk kuvvetleri arasındaki ayrılıklar bertaraf olmuş, kabileler birleşmiş, partiyan kuvvetleri yerine muntazam ordular kuruluyor, İki kolorduda vücade gelmiş. Cumhur reisi Gazi Niyaz Hacım bütün orduların baş kumandamdır. Türkler bu suretle toplanmakta iken, Çinliler kendilerini denmişlerdir. Nankin hükümetinin bir itriç yaparak Türklerle karşı koymak istediği müslüman çinli-döngelerin hareketi de akim kalyor. Türkler galip galyorlar. En mühim şehirler Türklerin elindedir. Yeni hükümet elde ettiği gamimelerle malıyesini kurmuş, orduya ve devlet memurlarına muntazam maaş vere biliyoruz.

Yeni Türk Cumhuriyetinin fikirlerini yaymak üzere çıkan „Şarkî Türkistan Hayat“ adındaki gazetesinin başlığı altında „Dilde, Fikirde, İşde birlik“ diye yazılıyor. Merhum İsmail Beyin ortaya attığı bu şiar şu sırada hayat ve mücadele meydanında

Almanya matbuatında Azerbaycan

„Merkezî devletlerin Kafkasya'da son günleri“

Yulcariki başlık altında „Völkische Beobachter“ (2. 12. 1933) gazetesi uzun bir makale neşrederek, Millî Azerbaycan Cumhuriyetinin teşekkülü, hayatı, bölshevik banditleri tarafından idare ve şimdiki kadar devam eden istilâ devrini ve vatanımızın geçirdiği buhran ve mezalimleri, halkımızın istiklâl uğrunda kızıl düşmana karşı yürüttüğü gayri müsavî mücadeleyi ve kanlı çarpışmayı bütün tafsilatla tasvir ettikten, sonra aynen şunları yazmaktadır:

— „1918 Eylülün 15-i, Azerbaycan tarihi için son derece büyük bir ehemmiyeti haizdir. O zaman Avrupa'da Azerbaycan hakkında olacak, Azerbaycan Cumhuriyetine, haddi zatında, muavenette bulunmak ve yasaamak imkânı vermemiş icap ettiği esidilmekte idi; fakat bu da, Azerbaycanlılara Bakü'süz bir Azerbaycan vermek şartı ile. Böyle bir düşünce, bütün bebeleri başsız bulunan maruf kukla uyununa benziyordu. Başsız bir bedenini yaşaması hiç bir zaman tasavvur olunamadığı gibi, Bakü'süz olan Azerbaycan dahi imkân haricinde bir şeydir.“

Azerbaycan'ın kalkması ve düşmesi Bakü'nun taliine bağlıdır.“

Gazete, kızıl ordunun 1920 Nisan 27-de Bakü'yu muhtelif hiyle ve tezvirler neticesinde ele geçirdiği kaydettikten sonra, müteakiben büyük telefat ve deşheli surette zayıf vererek, her karşı toprağı mücahitlerimizin kanile müdafaa olunan Azerbaycan'ın aylarca devam eden şiddetli harpler neticesinde istilâ olduğununu tasvir edip, senelerden beri Sovyetlerin sadece Azerbaycan ve bilhassa Bakü serveti sayesinde tutuna bilmelerine temasa diyor, ki:

— „Bakü'nun kızıl çarlar tarafından işgalı Sovyetler bir çok mali ve ıktisadi buhranlardan halas ede bildi. Bugün bile Bakü komünist vücudunun kalbi rolünü İla etmekte mütezellidir. Bakü petrollerinin, Moskva'nın bugünkü sistemini tağdiye ve takviye etmesi arit kimse için gizli olan bir şey değildir. Malüm a, bu petrollerın satılması, milyonlara kombyonun (valutanın) tedarik edilmesini imkânını Moskva'ya bahsettiği gibi, aynı zamanda bu kambyo, cihanın bütün komünist organizasyonlarına akan altınları teşkil etmektedir. Evet, Bakü öyle bir cevherdir, ki kızıl ruslara Avrupa'da komünist ihlâlele meşgul olmak imkânını ve başka bir ölkede ihtilâl ve hercümerç vücade getirmek cesarini verir. Ancak Bakü sayesinde, ki Sovyet meydanları bugüne kadar Amerika, Fransa ve İngiltere'ye karşı müsâit bir vaziyette buluna bilmişlerdir.“

atılan bu kardeş memleketin haline en müsâit bir şairdir. Bir az evvel Şarkî Türkistan'dan alınan bazı haberler bizi meşur ediyordu. Bu yeis bazu refiklerimiz tarafından, hatta büyük bir teessüre kaydolunmuştu: Deniliyordu ki, ayaklanan Türk kabileleri ve reisleri arasında birlik yoktur. Aralarında üstünlük gavgası ve rekiplikler vardır. Sonki haberler, çok şükür ki, bu cihetten hiç teskin ediyordu. Üstelik olarak bizzat Kasgar'da çıkan bir gazete millî bitinliğinin en canlı umdesini günlük şiar olarak ilan ediyordu.

Evet kardeşler, haklısınız. Türküğün ana yurdunda, yurdu esareten kurtarmak ve türlüğe yakışın hürriyet ve istiklâl nail olmak için tuttuğunuz yol doğrudur. Dilde, Fikirde ve İşde birlik — iste bir küttüye sözün bütün mânâsile bir millet olarak varlığını isbata götürün şiar!

Siz bu şiarı sadık kaldıkça düşmana galaba calacak, kendinizle beraber bütün Türk dünyasını sevindireceksiniz.

Yasasın Yeni Türk Cumhuriyeti! — Yasasın istiklâl uğrunda vuran Şarkî Türkistan!...

M. E. Resul-zade

Azerbaycan hakkında almanca neşriyattan

Zaman: Berlin Aint.
Prof. Dr. G. Fischke

Merzbacher, von Déchy ve Carl Egger gibi maruf alman müellihlerinin Kafkasya dağlarının güzelliklerini tasvir eden pek kıymetli eserleri gibi, Azerbaycan hakkında daha alman okurların tenvir edilebilecek ve bilene almanca iyi eserler, maalesef, çok azdır. Bu hususta, Azerbaycan'ın birinci defa olarak ruslar tarafından işgalına kadar yaşadığı milli tarihini muvafak surette tasvir eden muhkemmel bir eserin yokluğu kendisini muhkemmelde bilhassa hissettirmektedir. Aynı zamanda milli ve müstakil Azerbaycan Cumhuriyetinin teşekkülü ve kısa tarihi (1918-1920) hakkında resmi vesikalara mücehhez almanca bir eserin olmaması dahi daima nazardırı celbetmektedir. Hilâl Münşi Bey, („Die Republik Aserbeidschan“, 1918-1920) — „Azerbaycan Cumhuriyeti“ isimli objektif ve kolay anlaşılabilir Azerbaycan hakkında tarihi ve siyasi mütalaa bulunarak, alman efkârı umumiyetinin nazarı dikkatini bu mühim meseleyle celbettiği için teşekkürata layıktır.

Kafkasya ile bizi tanıyan eden alman müellihlerinin eskilerinden biri olarak yazdığı eserlerinde Azerbaycan'a dahi temas eden ve Mirza Safi'nin şiirlerini almancaya tercüme etmesinde şöhret kazanan, maruf Friedrich Bodenstedt olmuştu. F. Bodenstedt, („Die Völker des Kaukasus und ihre Freiheitskämpfe gegen die Russen“, 2 defa tab'olunmuştu, Berlin 1855) — „Kafkasya milletleri ve bunların Rusya'ya karşı hürriyet mücadelesi“, nam ki ciltli eserinde Kafkasya Türklerine hususi bir fikra tahsis etmiştir. Bu eserinde müellif Kafkasya'daki seyahatini esnasında yaptığı müşahedeler neticesinde aldığı itibalar istinaden tesbit edip, ki Ruslar tarafından hapsedine budalacasına memcu bir „tatar“ ismi verilen bütün Kafkasya Türkleri konuştukları dilin adına bizzat ya „türkçe“ veyahut „müslümanca“ diyorlardı. Müellif aynı zamanda kaydediyor, ki Kafkasya Türklerinin lisaneli İstanbul türkçesi arasında gerek gramer, gerekse havi bulundugu sözlerin heyeti umumiyeti itibarile hayret edilecek derecede büyük bir yakınlık ve müşaheret vardır. Bodenstedt yazılmasına şunu da ilave ediyor, ki Kafkasya Türkleri (Bodenstedt Kafkasya Türklerini anıyan „Turkoman“ diye tesmiye ediyor) bütün türkçesile konuşan bir seyyahı görünce büyük bir ihtiramle:

„Bu adam padişahın dilini dânsır“ (dânsır — azırcık konuşur demektir), diyorlar. Müellifin fikrine bittü Kafkasya müslümanları arasındakı eski sünni ve şeyh

münakaşaları daha o zamanlar bile halk içerisinde ruslara karşı duyulan umumî düşmanlık saikile gittikçe azalmakta imiş. Bütün bunları kendi müşahedelerile tesbit ettikten sonra, Bodenstedt eserinde Kafkasya'nın muhtelif mütakalari ve Azerbaycan'daki hanlıklar hakkında kısa surette mütalaa bulunarak, en sonda ise Dağstan'da Seyh Şamil tarafından ruslara karşı yürütülen dini harbi etrafı surette tasvir ediyor.

Azerbaycan'ın tabii güzellikleri hakkında pek kıymetli materyal Tiliis'te mevcut Kafkasya müzesinin müessesisi bulunan Gustav Radde'nin („Die Flora und Fauna des südwestlichen Kaspiengebietes“, 1886 Leipzig) — Cenubi-garbi Hazer mütakasınn hayvan ve bitkileri“ nam eserinde mevcuttur.

R. von Erckert nam diğer bir alman müellifi, („Der Kaukasus und seine Völker“, Leipzig 1887) — „Kafkasya ve onun halkları“ isimli eserinde Azerilerin kibar ve pek seciyeli adamlar olduklarını tesbit ederek ve Azerbaycanlıların sadakat ve itimat gibi meziyetlerle temayüz ettiklerini kaydede, Azerbaycan'da konuşulan türkçenin bölçye sığmaz bir derecede mantık ve mükemmeliyete malik olduğunu beyan ediyor ve şu türkçeye „tatarca“ veyahut daha da derin bir hamaket eseri olarak „turko-tatarca“ ismi verilmesini büyük bir yanlışlık addediyor.

Vambéry ve Radloff'un cıgır açığı tebebulerini müteakip, Avrupa alimlerinden birincisi olarak alman turkologu Prof. Dr. Karl Foy, Azeri Türklerinin dil hakkında sistematik bir eser kaleme almıştır. „Azeri türkçesi üzerinde etütler ve cenubi türkçenin tasviri“ — („Azerbaycanische Studien mit einer Charakteristik des Südtürkischen“) namın taşıyan bu yazılar Berlin darlütinden „Mit-n Şark entüstüsü organı bulunan „Orientalische teulungen des Seminars für Orientalische Sprachen“ (Berlin, 1903-1904, Jahrgang 6-7) mecumasında intişar etmiştir.

Prof. Foy, tebebulatından başlanğında „sımdiyeye kadar, meçhul ve karanlıktaki bulunan Azerilerin, hiç olmazsa Osmanlıya esaslı surette öğrene bilmece namına olarak, ilminin işgüle tenvir edilmesini“ zaruri addedererek, bir kaç yıldan beri nazarı dikkati celbeden bilhassa kök-türkçenin (sü türkçenin) bugünkü cenubi Türklerin teleceleri pek sıkı bir rabtada bulundugunu dahi kaydediyor. Prof. Foy aynı zamanda tesbit ediyor, ki Azerbaycanlılar kendi lisanelarına Türk ük namını veriyorlar (meselâ: Türkü

Japonya Sovyetler ve Amerika

İkinci Kânunun 11-nde Tokyo'dan Londra'ya, vis-admiral Suetsugu'nun „Genday“ nam Japon mecumasının muharririle müsahabası, bildirilmektedir. Admiral demistir, ki:

— „Sovyetlerin Amerika tarafından tasdikini Japonya'ya karşı askeri bir sukhat telakkî ediyoruz. Öyle anlaşılıyor, ki Amerika, ne mukabilinde olursa olsun, Japonya'ya muhasaraya almayı karara almıştır. Biz hepimiz bir oldukça hiç bir şey tehlikeli değildir. Biz pek iyi biliyoruz, ki bölşevikleri kenardan tahrik ederek Uzak Şark'ta büyük kuvvet toplayamayacaklardır. Fakat biz bundan asla korkmuyoruz, müdafaa temin edilmiştir.

Bize kenardan hareket hattımızın dikte edidigi zamanlar çoktan geçmiştir. Eğer beyaz ırk kendini bir sarı ırktan yüksek sanıyorsa, biz ona yanlıdır isbat edeceğiz.“

Gene Tokyo'dan 13 İkinci Kânun tarihinde Avrupa gazetelerine bildirildiğine göre, Japonya haricetle nezaretine mensup hiçbir zat gazetelerince şu beyanata bulunmuştur:

— „Amerika reisicumhuru Roosevelt'in, Rusya'nın Japonya'ya karşı askeri bir ittifak teklifini reddetmesi Tokyo siyasi mahallinde memnuniyetle karşılanmıştır. Sovyetlerin Japonya aleyhindeki faaliyetini dikkatla takip etmekte beraber, Japonya hükümeti bu faaliyetleri Avrupa ve Amerika matbuatına kadar ızam etmiyor. Japonya siyasi mahallinde, muhtemel rus-japon harbinde Amerika'nın bitaraf kalmasını arzu ediyor. Böyle bir bitaraflığın japon-amerikan münasebetine çok iyi tesiri olacaktır.“

„Türkçe (Azerice) bilir misin?“ diye dânsırın? — Türkçe (Azerice) bilir misin?; Foy'un tabiiyatına göre, bu lisan, değıl yalnız Mavrayı Kafkasya ve İran Azerbaycanı'nda, hatta Hamadan, Faristan, Tahran ve Horasan'da bile konuşulmaktadır. O Horasan'da, ki tarihi rivayete göre, Osmanlı Türkleri bura tarikle Anadolu'ya muhaceret etmişlerdir. Foy yazılarda, Azerbaycanlıların edebiyatına dahi temas ederek, bu edebiyatın, Avrupa'daki yanlış telakkinin hilalına olarak, son derece geniş ve mükemmel olduğunu kaydedmektedir.

Cihan harbi bidayetinden az bir müddet evvel M. Ricklin'in („Natur- und Kulturbilder aus den Kaukasusländern und Hocharmenien“, Zürich 1914) — „Kafkasya ve Ermenistan'ın tabiat ve medeniyet ait resimler“ namı altında çıkan kitabında W. A. Keller isimli bir müellif tarafından („Die (Arkası 4-nci sahifede)

İşçi maaşları

„Bakinski Raboçi“ gazetesinde (Nr. 236) okuyunuz:

Balaksana-Sabuncu petrol nahiyesinin 902-nci madenindeki amele ayda: usta 67 ruble 74 kop., muavini 47 ruble 58 kop., amele 37 ruble 62 kop. maaş alacaktır. Çünkü aylık program ancak yüzde 8 nisbetinde ikmal edilebilmektedir.

Diğer tarafal komünist firkasının: ustaların kazmaçılardan 10%-15% çok maaş almaları hakkında bir kararı vardır.

Buna kimse amel etmiyor. Azizbekof namı olan petrol ocaklarında amele ustadan 50 ruble fazla alıyor. Meselâ usta başı İsmail Hasan 273 ruble aldığı halde, Tibleyef 328 ruble maaş almaktadır.

Bunun sebebi gazete bir türlü anlayamıyor. Halbuki bundan daha kolay anlaşılacak bir şey varsa, gene bu meseledir. Burada rol oynayan milliyet meselesidir.

Türk, ne kadar mütehasis olur olsun, bir rus müjindinden fazla maaş alamaz.

Bâzi ocaklar da varmış, ki vaktinden evvel işini bitiren, fazla çalışsan, iyi çalışsan ve buna göre kanunen fazla maaş alanlar Türk işe maaşların müsavi surette taksimi talep olurlar. Halbuki Stalin „maaşta müsavata alamaz“ diye istisnaile becerik ve teşvik meselesini ileri sürmüştür.

Komünist firkasında temizlik

„Daily Telegraph“ın Moskva muhabiri haber veriyor:

Komünist firkasının „büyük“ temizliği bitmiştir. Mecmu 300.000 komünist firkadan atılacaktır. İki bu da 15.6% nisbet yapar. Bunlardan başka komünistlerin 1.7% nisbeti namzetler sırasına geçirilmiştir.

En az mutazarrır olan G.P.U., ordu ve donanmadır.

Buna mukabil Sovyetlerin Uzak Şark, Ukrayna, Ural ve Don havzası gibi mütakalari çok mutazarrır olmuştu. Petrograd ancak 12% nisbet kaybetmiştir. Moskva'da firkadan atılanlar 15% nisbet teşkil ediyorlar. Sibiryada komünistlerin 26,3%'i, Odessa'da 24,2%'i, Ural'da 22,3%'i, Uzak Şark'ta 23,5%'i ihraç edilmiştir. Kiyev ile Don havzasında komünistlerin 25% nisbeti, namzetlerin ise üçte biri ihraç edilmiştir.

Çıkarılanlarda 24,1% nisbeti bölşevizme sıkı bağlanmadıkları için, 21,1% nisbeti disiplini bozdukları için, 16% nisbeti düşman sınıflara mensup oldukları için, 11,8% nisbeti ahlakken bozdukları için, 8,8% nisbeti burjuva hayatı yasadıklarından dolayı, 8,8% nisbeti ihtikar ve irtişa için ve 5,8% nisbeti de göz boyacılık ve yalan raporlar vermek üstünde firkadan atılmışlardır.

yasi. Mavrayı Kafkasya kısmı“) nam eserinde diyor ki:

— „... 1919 artık dinclikle çalışma firkası iddi. Hükümet başında „Müsavat“ firkası duruyordu. Bu fırka, petrol ocakları ile imalathanelerin faaliyetini yoluna koymak için var kuvvetini sarfetti. Bunun neticesinde ise istihsal ancak yılda 3.700.000 tona çıktı.“

2,5 milyon ton ise artık Sovyet devrine aittir. Bir buçuk yılı geçmeyen dinclik çalışması neticesinde Milli hükümet istihsalı yükseltmiş, kaçırılan vapurları geri almış, demir yolunu intizama koymaktan ilâve memleketin bağına — Muğan'a doğru 90 kilometroya kadar yeni bir hat yaptırılmış, Bakü-Batum petrol borusunu işlek bir hale getirmişti.

Fakat dinclik devri olan 1919-nci yıl ile 1920-nin ilk üç ayı içinde petrol istihsalının tam bir yeğnilikle (stir'atle) ilerlemesine bir çok amiller engel oluyor.

Onların içinde ikisini kaydedecek yeter. Birinci:

Cihanda barışık ve dinclik rejimi, Bakü petrol sanayinin ilerleme yeğniliginden daha yavaş adımlarla yerleşiyordu. Azerbaycan'ın eski piyasaları anarşi ve karışıklık içinde, alım bacarığını itirmiş bir halde idi. Dünya dinç alışı-veriş yoluuna düşmesini ve yollar açılmamıştı.

İkinci: Bu barışık ve dincligin yavaş yürümesi bir yandan, diğer yandan da Bakü üzerine kızıl rusi geliyordu. Azerbaycan'ın eski piyasaları anarşi ve karışıklık içinde, alım bacarığını itirmiş bir halde idi. Dünya dinç alışı-veriş yoluuna düşmesini ve yollar açılmamıştı.

Fakat, mademki Azerbaycan istiklaline ara verildi, tutuşmalarımızın cihan savasında evvelki devrile yapmaktır mecburiyetindedir.

Bölşevikler kendileri de riyaiz bir hesap

1) V. S. Klupt, „S.S.S.R.-in iktisadi coğrafyası. Mavrayı Kafkasya.“ Moskva. Devlet neşriyatı, 1927.

Azerbaycan'ın nasıl tanınmalı?

(Gene Vâ-Nü Beyin yazısı münasebetile)

1. Azerbaycan'ın can damarı

Vâ-Nü Bey yazmasında ve Türkleri Türklerle tanıtmada devam ediyor. Son yazısı „Haber“ gazetesinin 3 İkinci Kânun 1924 tarihli sayısında çıkmıştır.

„Bütün dünyadaki Türkleri Tanışınız!...“ şiarı altında çıkan bu yazının büyük harflarla olan başlıkları çok caziptir:

„Petrol derelerinin çağladığı bir Türk diyarı var.“

„Azerbaycan'ın iktisaden ne vaziyette bulunduğunu bu yazıdan öğreneceksiniz.“

Bu başlıkların altında güzel bir resim: enine, öteki sahil görünen ve Niagara çağlayanı gibi köpüren bir nehir... Altında şu sözler yazıldı:

„Bu akan, su değıl, petroldur...“ Azerbaycan'ın iktisaden ne vaziyette olduğunu öğretmek için Vâ-Nü Bey yazısını şöyle başlıyor:

„Fotografını gördüğünüz petrol nehri, pek yakınımda, bir Türk memleketinde alıyor: Bakü'dal...“

Vâ-Nü Bey sonra eski Roma tarihinden ve Roma'nın o zaman damıa yukusuna karıran Kartaje'nin vaziyetinden bir hikaye naklediyor, diyor, ki:

— „Mektepte tarih okurken rastlamışsınız: Romalı meşhur Katon Afrika seyahatından avdetinde Kartaje'nin bir kaç inçirini Senato'da harmaniyesi altından çıkarımsı...“

— Siz uyuyorsunuz... Dünyanın farkında değilsiniz... Roma'nın dört gün ötesinde ve şu denizin en son tarafında işte böyle yaldızlı ve ballı ömürler yetiştiren mükemmel bir memleket vardır demiş. Böylelikle vatandaşlarımızın nazarı dikkatini büyük bir düşmana, Kartaje'ye celbetti.“

Vâ-Nü Bey, Moskva ırkmesin diye, hemen ilâve ediyor, ki:

— „Ben Katon olmadığım için, aksini

yapıyorum: Vatandaşlarımızın dikkatini büyük bir dosta celbediyorum... Sovyet memleketlerine... Oradaki Türklerle...“

Ve tanıtmaya başlıyor.

Bu maksatla, „bizzat Sovyet matbuatından“ Azerbaycan hakkındaki malmatı alıyor.

Hatta petrol nehrini gösteren resmi bile, Moskva'da çıkan „Novelles Sovietiques“ mecumasının son 7-8 numaralarından aldıklarımda da kaydediyor.

Fakat nasıl tanıttıyor?

İnsan Azerbaycan'ın iktisadi zenginliğinden ziyade, veyahut o zenginlikle yankıyana Sovyet devrinde bu memleketin büyük inkişafa mazher olduğunu, refah ve saadete kavuştuğunu fikrini hasil ediyor.

Vâ-Nü Bey Azerbaycan'ın iktisadiyet ve bir az da marifî hakkında Sovyet menabihinden rakamlarla misaller zikrediyor:

— „... 1921 senesinde Azerbaycan'da ekilmis arazinin mesahası 740.000 hektarken, şimdi 1.025.000 hektar olmuştur. Üstelik ziraate yüksek teknik konulmuştur. Bugün 600 büyük makine, 2.000 traktor çalıştırılmaktadır. Azerbaycan'ın 5.000 mektep mezanu ziraatçisi vardır...“

— „... Azerbaycan'da 3.500 tane kolektif çiftlik vardır. Sovhozların miktarı 80-dir...“

— „... Fakat, asıl Azerbaycan'ın can damarı petroldür. 1920 senesinde 25 milyon ton istihsal edilmişken, şimdi bu yeğnil 14 milyon tona çıkmıştır...“

— „... Ali mekteplerde 1920-de talebenin yekünü 615 iken, şimdi 9485-dir. Meslek mekteplerinde okuyan talebe 1920 senesinde 794 iken, şimdi 19.802-dir...“

Biz bu mes'elelerin üzerinde birer-birer duracağız. Ve Azerbaycan'ın olduğu gibi tanımak istiyenlere, gene resmi bölşevik kaynaklarına dayanarak, malumat verece-

Özü ve Yüzü

„İstiklal“ in geçen sayısında „Kızıl-ran raporu“ münasebetle M. B. diyordu, ki:

— „Sekile Milli olan, mahiyette de Milli olmalıdır. Mahiyeti Fevri Milli bir kültürün çekim Millî kalması imkânsızdır. Sosyalizm mahiyetli bir kültürün, şekli haricisi, Sovyetler şerâitinde „rus“ olacaktır. Üzerinde durulacak çok doğru bir fikir. Türk tarihi bunun canlı misalleri doludur.

Türk her sahada, dışarıya muhtaç olmadan yaşadığı, İslam'dan evvelki çağlarda, her şeyi türkçe adlandırdı. Türkün Töresi, Yasası, Tanrısı, Yalvacı, andı, yakarışı, kurultayı, elilik diye devleti, demokrasinin tam tecrübesi olan eldutsun v. s. gibi geniş ve ihateli istihalleri vardı.

Askeri hayatta her şeyin, her hareketin adı türkçe idi.

Siyasi ve iktisadi hayatta cenabi kelimesi bulamazdık.

Hukukî-icimâlî münasebetler de aynı idi. İslamiyetin kabulundan sonra işler değişti. Bilhassa yeni, kosmopolit islami medeniyetin kurulduğundan ve yeni dünyevi anlayış tarzı teessülünden sonra Türkün Tanrısı — Allah, Yalvacı — Resul, Yasası — kanun, Andı — Yemin, Kurultayı — Meclis, Eliliği — Devlet oldu. Düşünüş, yaşayış, anlayış tarzı değiştiği gibi, yaşayışları ifade eden tabirler de değişti.

Avrupa medeniyetini aldığımız zaman dahi böyle oldu.

Bize, posta, telgraf, radio, telefon, otomobil, gramofon, sinema, (veyahut kino), tiyatro, aktör, gazete, banka, tren, vagon, vapur, tramvay, bilet, parlamentarizm, demokrasi, sosyalizm, diktatörlük, anarşi, monarşi, oligarşi v. s. v. s. gibi istihallerin dilimizde geliştirilmesi imkânsız görünün bir şey haline geldi.

Fakat, geçen asrın ortalarından itibaren Türk milleti uyanmıştır. Bu uyanış ilk önce manevi, dahilî-ruhi bir hadisedir. İçten geliyor.

İlk önce inam, özünü tanıma, içten türkleşme, milli varlığa, milli birlikliğe ve milli bacarığa inanmak gerekirdi.

Bu, milli varlığa, milli öze dönüş, dışarı alemin de bütün şeklini değiştirirdi.

Özün türkleşmesi, yüzün de türkleşmesini mücip olur.

Fakat özü, içi türkleştirmeden yüzü dışarıya türkleştirirsek, İvan'ın ahund palatı geçirdiği benzer.

Komünistler de Azerbaycan'da yaşayış tarzını kökten değiştirmeye azmetmişlerdir.

Bu, içten gelen bir karar iş, hususi bir düşünüşün yaşayışı tabiidir, demek . . .

Tatbik olacak mı, olmayacak mı, o başka lardır.

ve mantık talep eden iktisat ve istihsal işlerinde mukayeselerini çıkan savasından evvelki devirde yapıyorlar.

Mesela, V. S. Klupt, aynı eserinde diyor, ki:

— „1919 senesinin bir ikinci Teşrininde Bakü petrol depolarında 4.000.000 ton petrol vardı, ki bu miktar, 1911-nci senenin bir ikinci Teşrinine göre yüzde 84 nisbet (84%) yapar.“

Tutuşturmalarımız bu suretle yapacak olursak göreceğiz, ki 1901-nci yılda hasil olan petrolun miktarı 10.000.000 tondan fazladır ve çihan petrol istihsalının 50,7% nisbetini teşkil etmiştir. Bu çihan birincilîği 1905-e kadar devam etmiştir.

1907-nden 1911-e kadar orta hesaba yılda 7.580.000 tondan fazla istihsal olmuş, ki bütün çihan istihsalının yüzde 15 nisbeti demektir. Azerbaycan'ın Amerika'dan sonra ikinci yer veren bu nisbet, Bakü sanayinin sukutundan değil, Mekşika gibi yeni âmillerin rekabetinden ileri gelmiştir.

1909-de istihsal 9.678.000 ton geçiyordu. Biz 1900—1905-i ayrı 1907—1914-de ayrıca almakla, 1905—1906 senelerinde, Rus-Japon harbinin neticesi olarak hasyana ihtilâl seneleri gibi, anormal devri hesabına katmamak istedik. Yoksa 1900—1914 senelerini bile alsak, istihsal, bu 14 yılda orta hesaba yıllık olarak 8.000.000 tondan eksik olmazdı. Bölsevî devrinde ise:

1920—21-de	=	2.494.000 ton
(1919-de 3.700.000 ton idi.)		
1921—22-de	=	2.751.000 ton
1922—23 —	=	3.278.000 „
1923—24 —	=	3.901.000 „
1924—25 —	=	4.362.000 „
1925—26 —	=	4.218.000 „
1926—27 —	=	6.521.000 „
1927—28 —	=	7.562.000 „
1928—29 —	=	8.000.000 „
1929—30 —	=	13.000.000 „
1930—31 —	=	14.000.000 „
1931—32 —	=	12.500.000 „
1932—33 —	=	14.000.000 „

Mecmuu: on dört yılda 100.887.000 ton, ki yıl başına 7.200.000 ton isabet eder.

*) „Tabii, coğrafi, kavmi, ve iktisadi şartlarıdır. — Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti, âli iktisat sorusu neşriyatı. Bakü 1921.

Yeni bir „millet“ daha

Bakü'da inşiar eden „Komünist“ (11. 1933) gazetesinde, Azerbaycan maarif komiseri muavini Strigunof, Azerbaycan maarifine tahsis ettiği bir makalesinde diyor, ki:

— „Çok millîti Azerbaycan'da tedrisat 14 millî dilde icra ediliyor. Azerbaycan'da tat, talı, avar, kürt v. s. gibi bir sıra milletler için ancak Sovyet hükümeti zamanı hususi alfabeler yaratılmıştır. Hali hazırda zahur (yeni keşfoulun bir milleti) milleti için de alfabe yapılmaktadır ve gelecek yıldan itibaren dersler zahur alfabetesi, zahur dilinde icra edilecektir.“

Bakü gazetelerine göre, Zakat ve Belokan'da tedrisat ayrı dilinde icra edilmesine mani olanlara karşı şiddetli tedbirler alınmış, bir çok mes'ul adamlar mes'uliyete celpedilmişlerdir. Burada, Kuba, Karabag ve Lenkeran'da Moskva'nın bu imha ve parçalama siyaseti şiddetli muhalefeti mücip olmaktadır.

„Sırf rus mahsul, rus zihniyetinin meyvesi olan bu tatsavver gelecek yaşayışın bütün binası rus materyalinden kurulmuş, rus tarzı mimarisi yapılmış, bütün kısımlat ve aksama, başka dillerde karşılığı bulunmayan rus tabirlerini taşıyor.

„Kolhoz“a ne diyebilirsiniz?

Kollektif çiftlik mi?

İkisi de yabancî kelimelerdir.

Kollektif içinlikli veyahut kollektif ekenek mi?

Çene olmadı.

Ekinlik ve ekenek zaten bizde vardır. Fakat o, „kollektif“ şeklide tasavvur edilmeyordu. Oyle bir kelime icad edilmemiş.

Bir zaman Azerbaycan komünistleri „El-halk“ kelimesinden olarak „kollektivizyeye“ elikleştirmek dediler, tutmadı.

Çünkü elik bizde tam başka alem, tam başka bir dünyadır.

Onun içinde barışık, dinclik ve devlet mânaları de vardır.

İstikrar mânası işe yoktur.

Eğer millet için bu kollektivizyeyi kabulata taraftar olsaydı, o kelime kendi-kendine bulunurdu ve bu kadar yıldır, edipleri, şairleri zorlamaya da ihtiyac kalmazdı.

Onun içinde, bu yeni din kendi dilinde ifade olunur.

Komünizmin bütün mabutlarile, ilahlarile ve dili ile beraber hükümet sürüyor. „Kolhoz“ yalnız kolhoz.

„Sovhoz“a da ancak sovhoz denilebilir. Komünizmin kıyafeti, şekli, rus kıyafetidir.

Onu Türk geçiyemi sokmazsınız.

V. Nuh-Oğlu

Demek, ki harpten evvelki, 7.580.000 tonu daha bulamazsınız.

Bir mes'eleyi de aydınlatmak lazımdır. Petrol dört vassıla ile elde edilir. Bunlardan üçü fenni, biri işe tabii-fisiki üsuldür. Azerbaycan petrol komitesi reisi Barinof, 8. 10. 1933 tarihli „Zarya Vostoka“ gazetesinde yazdığı yazıda 10 ay zarfında elde edilen 10.845.755 ton petrodan ancak 6.554.348 tonun fenni vassıla ile çıkarıldığını, mütebakkisinin işe tabii fisiki haline, yani kendi-kendine işkürdüm bildirmektedir.

Habuki plan üzre, fenni vassalalarla 1933-de 14.000.000 ton petrol istihsal edilecekti. Barinof'un raporundan anlıyoruz, ki 547 petrol kuyusu yerine ancak 336 kuyu işlemlerini, Demek, ki 1931-e nisbeten petrol istihsalı yüzde 50 nisbetinden daha çok düşmüştür. Eğer tesadüfî füsukiyeler olmasaydı, geçen yıl istihsal 1925—26 yılı istihsalı kadar olacaktı, ki bu da 1901—1914-deki istihsalın, takriben yarısıdır, demektir.

Fakat asıl mes'ele bu servetin, bu 100.000.000 ton petrolun, bu milyar rubleler teşkil eden „akar kara altın“ Azerbaycan'a veriliip verileceğidir.

Azerbaycan Sovyet hükümeti, bu bitmez tükenmez „akar kara altın“ yılda, ancak 5% (yüzde beş nisbetinde) nisbetinde istifa ediyor. Bu nisbet, İngilizlerin elinde olan cenubi İtran petrolünden Tahran hükümetinin iki yıl evveline kadar aldığından üç defa, hali almakta olduğu hissiden ise dört-beş defa azdır. Şunu da ilâve edeyim ki, İtran devleti bu imtiyazı mahdud bir müddet için, kendi arzusu ile, memleketin güçli servet menbaları işlensin diye, vermiştir.

Bakü petrol menbaları işe, Azerbaycan halkının arzu ve iradesi hilafına, şüğü güccile zaptedilmişlerdir. Hem de hazır ve mamur iken . . .

Bu suretle, 14 yılda, güya müstakil olan, fakat fiilen Rusya'nın mümtaz bir „guberniyası“ kadar salahiyeti haiz olmayan Azerbaycan Sovyet hükümeti, bu 100.000.000 ton petrodan ancak beş milyon ton ala

*) Bu sonucuyu Va-Nü Beyden alıyoruz. Fakat kaydedelim, ki beş yıllık planda bu, 17.200.000 ton tasavvur edilmisti. 8. 10. 1933 tarihli „Zarya Vostoka“ işe 1933-ün 10 ay zarfında 10.845.755 ton gösteriyor.

Azerbaycan'da askerlik

Geçen yılın Birinci Teşrin ayının birinden itibaren Kafkasya'nın her yerinde olduğu gibi, Azerbaycan'da dahi 1911 doğumlarından askere alınmasına başlanmıştır. Şimdi Bakü ve Tiflis gazeteleri bu askere alınmanın ne surette cereyan ettiğini hulasa ediyorlar.

„Zarya Vostoka“ (Nr. 231) gazetesinin bu mes'eleye tahsis ettiği baş yazısından anlıyoruz, ki:

Askere alınmaya hazırlık işleri mühim siyasi sefer sırası altında cereyan etmiştir. Bu „sefer“de bütün teşkilatlar, bütün proletaryat aktif surette iştirak etmiştir. Bu teşkilatlar, haydutları emek ve askeri dairelere koydukları yardım neticesinde bir çok mahiyetli askere çağırma işini memnuniyetbahş surette ifa etmişlerdir. Kırmızı ordunun bu mahiyetlerden, sınıf bakimile, ümit edilecek ve inamlacak unsurlar olduğuna şüphe etmiyoruz.

İşte üzerinde bir az durulması lâzım gelen nokta; hem de bir değil, iki nokta.

Evvela: yalnız „bir çok mahiyetler“ çağırma işlerini muvafakiyetle ifa etmişlerdir.

Saniyen: „şüphe“ edilmiyor, ki bu çağırılanlar, „sınıf bakımından ümit edilecek“ unsurlardır.

Bunlardan anlıyoruz, ki askere çağırma işlerinin muvafakiyetle cereyan etmediği mahiyet ve kazalar de yok değildir.

Gazete bu mahiyetleri zikretmiyor, amma çağırmanın muvafakiyetle ifa ettiği mahiyetleri dahi kaydetmeden boyun kavrıncıdır. Bu da her halde bir şey ifade eder. Mes'elenin ikinci ciheti askerliğin sınıf prensipine üzre kurulduğudur.

Gazete, „askerliğe çağırma zamanı yüksek sınıf dikkat gösterdiklerini“ yazıyor. Ordunya sınıf düşmanlarının girmemesi için açılan bir şey yapılmıştır.

Hatta mes'eleye o kadar dikkat edilmiş ki, mesela, Salyan ve Kuba kazalarında, daha çarlık devrinde vefat eden büyük balaları çok muhtarı, tüccar, ruhani, alverci v. s. olmuş adamlar bile askerliğe alınmazlar.

Gazete, bu hadiseye „sol eğitimi“ adını veriyor.

Fakat bu „sol eğitimi“ denilen şey neden doğuyor?

Şüphesiz, ki komünist rejiminin mahiyetinden meydana geliyor. Komünist fırkası askerliğe çağırma münasebetle neşrettiği tamiminde diyorodu, ki:

„Mahiye fırka komitesi olsun, işçi-köylü müfettişliği olsun, fırka özeği, köy sovyeti kolhoz v. s. olsun, bütün teşkilatlar, kıçıküğünden büyüğüne, aşâğın yukarıya kadar, kızıl ordunun inamlacak proletar unsurlarla

buşması.

Bakü'da inşiar eden türkçe „Komünist“ gazetesinin 9 Nisan 1933 tarihli sayısında, Azerbaycan'ın geçen yılki bütçesi yazılmıştır. O yazıdan anlaşılıyor ki, çıkar kısmı 115.143.000 manat olan bütçenin gelir kısmı 73.749.000 manat olup, heyeti umumiyesile bütçenin 46% nisbeti Bakü sovyetine ve 24% nisbeti Mavereyi Kafkasya federal hükümetine verilecek hissidedir.

Fakat mes'ele bunda da değildir. 115.143.000 manat nasıl elde edilecektir? Yalnız petrolu 14.000.000 ton olan bir yılda bu petrolun bütçedeki yeri nedir?

Azerbaycan maliye komiseri Nadir İbrahimof, „Komünist“ gazetesinin aynı nüshasındaki raporunda diyor, ki:

„Gelinir 60.000.000 manatı kollektivize edilmiş ziraattan, 1.655.000 manatı petrol ile pamuktan, alınan hisse, 9.144.000 manat vergilerden (?) 43.500.000 manatı ahalinin para vesaitini toplamaktan (yani: dahilî istikraz işi tesebbüslerden), 1.600.000 manat la başka vergilerden temin edilecektir.“

Yalnız petrodan değil, pamukun da petrola beraber hisseti iştirakı, 1.656.000 manat olmuştur.

Azerbaycan'ın demir yolu, devlet elinde olan deniz nakliyat vasıtaları, posta, telgraf, gümrük, tranzit v. s.-den bir metelik aldığı yoktur. Halbuki sanayi, ticaret, nakliyat vasıtaları, her şey hususi ellerde olduğu zaman, harpten evvel, petrol sanayinden 42 milyon, sarı madenlerden 20 milyon, demir yolundan 20 milyon, gümrüklerden 8 milyon olmak üzere, 90.000.000 altın ruble gelir temin edilirdi ve Azerbaycan'ın o burjuva devrinde bile, yıllık geliri 164 milyon rubleden ibaret idi.

Yukarıda eserinden istifade ettiğimiz V. S. Klupt, bu hadiseyi, yani istilâ ve işgal neticesi olarak, Azerbaycan halkının kendi milli servetinden, her şey devletin olduğu bir devirde, ancak yüzde beş (5%) nisbetinde faydalanması keyefiyetini yapıp-uzarak, bundan hukuki bir mes'ele, bir formül çıkarıyor, diyor, ki:

— „Bakü sanayinin bütün mabulsatı temamilik Neftesindikat'a gider. O da bunları Azerbaycan haricindeki piyasalarda satar; Azerbaycan Cumhuriyeti

dolmasına, sınıf düşmanlarının ve sınıf düşmanlarına uyacak olanların kat'iyyen girmemesine var kuvvetlerle çalışmaya mecburdurlar ve bu hususta mes'uliyet taşırlar. Kızıl orduya sükula bilecek her düşmandan dolay mes'uliyet isimleri geçen teşkilatları terettüp eder.“

Söz yoktur, ki böyle ihtardan sonra, her damı terör altında olan Salyan, Kuba, Borçalı, Ağbulak, Gence, Günyay, Ağdam köy sovyetleri veyahut kolhoz idareleri çok tetiz davranmak mecburiyetinde kalacaklardır.

Gazete bu kazaları zikrediyor ve bunların bazısında askere çağırmanın baş tutmadığını, bir çoklarında işe „sınıf düşmanı değildir“ diye, bir çok kolcomak evladının kızıl orduya girmeye muvafak olduğunu zikletiyor.

Bu „sınıf düşmanları“ orduda ne yapacakmış?

Evvela: silah atmayı öğrenecektir, ki korkuludur.

Sonra da kızıl ordunun mânen bozulmasına, Sovyet rejimi aleyhine çevrilmesine çalışacakmış, ki yüz kat korkuludur.

Ona göre, „mahrumlar“, askerliğe alınmazlar.

„Mahrumlar işe Azerbaycan halkının ekseriyetini teşkil ediyorlar.

Demek ki Azerbaycan halkının yüzde yetmişini teşkil eden köylünün beşte biri olan yoksullarından kolhozlara girilenlerin, muhalif olmalarıyla beraber başka herkes askerliğe çağırma haricinde bulunacaktır.

Bu işe bütün milletin askerlik talimi haricinde kaldığını gösterir.

Tam çarlık zamanında olduğu gibi. O zaman dahi, Azerbaycan halkının eline silah gemesin diye, askerliğe alınmazdı.

Çarlık yalnız, kendisi yarattığı ve istinat ettiği aristokrasi sınıfına silah verir ve hizmete alırdı.

Bunun neticesinde ne gibi felaketler çektiğimizi herkes bilir. Azerbaycan Türkü askeri kabiliyetini unutsun, kendi yurdunu, kendi memleketini, kendi hürriyetini, icabında koruyamazsın diye, Rusya Azerbaycan halkını askerlikten mahrum ediyor.

Bu siyaset neticesidir, ki „Azerbaycan fırkası“ ismini taşıyan Azerbaycan askeri kat'isinin kadrosu yüzde yetmiş nisbetinde rus, ermeni ve yahudidir.

Hatta Bakü gazetelerinde okuduğumuz tafsilata göre, Azerbaycan'ın milli bütünlüğünde yaptıkları harsı, ictimat ve ilân parçalamaları gibi, askeri teşkilâtta dahi „Talış alayı“, „Kırt alayı“ ve ilh. . . diye „millî kat'alar“ yapılmıştır.

„Zarya Vostoka“, bütün Sovyet devlet teşkilâtlarına, işçi birliklerine, komssomol- (Arkası 4-nci sahifede)

M. B. Mehmet-zade

İhtiyasına ancak 5% nisbet tahsis edilmisti. Azerbaycan'ın petrol sanayinde iştirakî işte bu kadardır. (1?)

Bakü sanayiyi yerli ahalinin iştirakî bakımından da yerli değildir. (1?)

1923-de Bakü sanayideki Türk amelesinin nisbeti 10,3% teşkil ederdi.

V. S. Klupt, su vaz'iyetten böyle bir netice çıkarıyor:

— „Bakü, ya doğrudan doğruya Rusya'ya tâbi olmalı, veyahut „eksteritorial bir mntaka“ halinde ilân edilmelidir.“

V. S. Klupt eserini yazdığı zaman, Bakü'da 330 bin nüfus vardı ve hemen ekseriyeti itibarile Türk idi. Daha istilânın birinci günlerinden itibaren ruslar burada sümbi bir ekseriyet yaratmak siyasetini ita etmeye başlamışlardır. Bu siyaseti itiraz eden ve Bakü'nün Türk şehri olarak kalması icap ettiğini ortaya süren Narimanof'a karşı Moskva'dan sureti mahsusada, Narimanof'un iddiası üzerine çıkan ihtilâl halletmek için Bakü'ya gelen heyet âzalarından maruf Petrofski ile Yarovskiyi „Bakü'nün Türk şehri değil, beyneimlî proletar şehri olduğunu“ ileri sürmüşlerdir.

Sovyetler Birliği merkezi icraiye reisi Kalinin 1927-de Bakü'da söyledikleri bir nutukta „yarım vahşi köylü memleketi olan Azerbaycan'a karşı, ruslar sayesinde medeniyet merkezi haline gelen proletar Bakü“ tezini uydurmuştu.

V. S. Klupt ta aynı yılda yazdığı eserinde Bakü'yu „rus hakimiyeti ve rus kapitali sayesinde vücude gelen müstakil sanayi mntakası“ diye tasvif ediyordu.

Biz vaktile V. S. Klupt'un, çarların ve car „âlimlerinin“ düşüncesinin aynı olan bu şarlatanca iddialarına, Milli Azerbaycan Neşriyatı sahifelerinde cevap vermiştik.)

Bakü nüfusunun her zaman 80% nisbetinde Türk olduğunu ve rusların burada hiç bir zaman ekseriyet teşkil etmediklerini hatırlatmaktık. Hatırlatmaktık, ki petrolun Azerbaycan'da bulunması, bu sanayinin Azerbaycan'a ait olduğunu isbatla kâfidir.

Daha efsanevi devirlerde, „Sahname“nin Lütfen sahiyeli çevirinin „Mirza-Bala

*) „Azeri Türk“ mecmuası. İstanbul. Yıl 1928, Nr. 16. „Bakü ve Azerbaycan“ makalesi.

Muhacirler arasında

Uzak Şark'ta muhacirler

Mancuko'nun Harbin şehrinde çalışmakta olan Gürcü Milli Cemiyeti, kışın gelmesi ve Sovyetlerden firar eden muhacirlerin de artması münasebeti hususi bir „Muhacirler Evi“ açmıştır.

Bu ev toplanan inanelerle idare edilmekte olup, alman muhacirler arasında milliyet farkı da koyulmamaktadır.

İlk sırada dört malul muhacir yerleştirilmiştir.

Muhacirlerin artmakta olması münasebeti mal cihetinden müşkül mevkide düşen Gürcü Cemiyeti, konferanslar, konserler v. s. tertip etmek suretilerle bu müşküllatanı çikmağa karar vermiştir.

„Tatar Hayatı“

İkinci Kânun ayından itibaren Lehistan'ın Vilna şehrinde başlatılan „Tydzień Tatarski“ („Tatar Hayatı“) mecmuasının ilk nüshası idarehanemize gelmiştir.

Stefan Tuğan-Baranovski'nin müdürlüğü ve Lehistan müslümanlarının müftüsü Dr. Sinkevici'nin başkanlığında „Kur'an parçaları“ serivahal baş makalesiyle, muhtelif ve zengin malumat ihtiva eden bu mecmua çok nefis ve güzel bir surette basılmıştır.

Mustafa Aleksandroviç'in „Türkiye Cumhuriyetinin 10 yılı“ başlıklı makalesi, Tuğan-Baranovski'nin „Filiistin'de Yahudiler ve Araplar“ yazısı mühim yazılardan addoluna bilir.

Mecmuada müslüman memlekelerine ait kısım da zengindir.

Refikimize muvaffakiyetli uzun ömürlere dileriz

tasvir ettiği İran-Turan savaşlarında kullanılmasına işaretler mevcut olan bu petrol, gerek arap istilası devrinde gerekse İlahinîleri zamanında son derece istifade edilmiştir. Azerbaycan'ın Sırvansahlar ve hanlık devrinde ise petrol istishalinin devlet bütçesine başlıca yer tuttuğu vesaikla sabittir.

Rus istilası devrinde ise petrol istishalini aslı bir şekilde sokan garbi Avrupa kapitalistleri olular. Ta zamanımıza kadar bu sanayide rusların hisse iştiraki sıfır derecesinde idi. Klup ta, kendî eserinde ki rakamlarla Bakü sanayinde istishalin 50% nisbete ve petrol ticaretinin 75% nisbete garbi Avrupa kapitalistleri ait olduğunu, bundan bu şehrin garbi Avrupalılara verilmesi icap etmeyeceğini, yerde kalan kısmın ise Azeriler elinde olduğunu ve Azerilerin gitkicekenlere karışık olarak bir vaziyete geldiklerini hatırlatmıştıktık.

Azeri kapitalın rolunu ruslara nisbeten her halde yüzde doksan (90%) idi.

Bütün petrol arzısı Azerilerin mülki olup yalnız 20-25 yüzde müttelele icareye verilmişti.

Bakü'nün bütün binaleri, müesseseleri, ticarethaneleri, Hazar ticaret filosu hep Azeri Türklerinin idi.

Hali hazırda bile Bakü'de olan 750.000 nüfus ancak 45% ruslardı ve bunlar da hep 1920'den sonra gelmişlerdir.

Bakü sanayinde Türk amelesinin roluna gelince, Klupt 1923 ve 1924 istatistiklerinden istifade ederek bütün geçen devirler için de bir hüküm veriyor. Halbuki 1916-nci yılın istatistikinde Bakü petrol ocaklarında çalışan 45.000 işçiden 15.000'i Azeri Türkü, 3.500-i Dağıstan Türkü, 9.000-i Edil boyu Türkü, 7.000-i Azerbaycan Ermenisi ve yalnız 9.000-i ruslu.

1917-1921-nci yıllarda ise işçilerin nisbete şöyle idi:

Azeri Türkü	20.500
Dağıstan Türkü	5.000
Edil boyu Türkü	1.500
Ermeni	8.500
rus	10.000

Bakü petrol sanayinde amelenin nisbeti ancak bolşevik istilasından sonra değişmiştir.

İşte Azerbaycan bugün bu vaziyettedir. Biz gelecek yazımızda Vâ-Nü Beyin müsabet bir hadise gibi gösterdikleri kolektif ekinçilik üzerinde duracağız.

Şimdilik biz de, ana prensipimizi tekrar için, Vâ-Nü Beyi taklitle, Roma-Kartaje münasebatından bir misal alıyoruz:

Roma'nın ihtiyar ve kör senatorlarından birisi hergün Senato kapısında oturur, şu sözleri tekrarlar:

„Kartaje dağılmaldır, Kartaje dağılmaldır, Kartaje dağılmaldır!...“

Ve Kartaje nihayet haritada silinmişti. Biz de diyoruz ve daima diyeceğiz, ki:

Rusya çökmediler, Rusya dağılmaldır, Rusya parçalanmaldır, esir ve mahkûm milletlerin yüzüne hürriyet ve istiklal gölgesi düşmaldır.

Bu da olacaktır. Bizim istediğimiz insanidir, medeniyet ve hakimiyet namındır.

Eğer böyle olmazsa, dünyada, müstakilleri de içinde, Türkten bir eser bile kalmıyacaktır.

Mirza-Bala

Azerbaycan hakkında almanca neşriyattan

(İf-nci sahifeden mabat)

Oelfelder von Apscheron“) — „Apscheron yarım adasındaki petrol muntakaları“ adite bir yazı intişar etmiş ve burada, ileride Azerbaycanın istiklaliyeti için büyük bir tehlike kaynağı olan bir servetin az bir zaman içinde müthiş surette inkişafı hakkında oldukça doğru ve dürüst malumat verilmiştir.

Maruf cografiyanı Albrecht Wirth, harbi-mumi esasında çıkmakta olan „Alman halkı için siper kitapları“ — („Schützen-graben-Bücher für das deutsche Volk“) nam eserler serisinde, „Kaukasya“ — („Kaukasien“, 1918) adlı mükemmel bir etüt nesretmiştir. Wirth bu eserinde, Azerilerin devleti ve medeni kudret ve beceriklerini iieri sürüyor ve Azerbaycanlıların asil ve etendi bir millet olduklarını kaydettikten sonra, aynı sözleri dahi yazmaktadır:

— „Azerbaycan Türkleri bugün umumi türkçülük irlanının en mühim süniünü oldukları gibi, türkizm uğrunda dahi büyük kurucular ve bu ülküvü ileri götürmelerden en marulları ve yetiştirmişlerdir. İstiklaliyetine nail olduğı takdirde bu öлке gayri kabili tasavvur büyük bir ehemmiyeti haiz olacaktır...“

Dikkat buyrulsun, ki bu sözler Bakü'nün hâlasından evvel yazılmıştır!

Dr. Georg Buschan'ın („Illustrierte Völkerkunde“) (2 defa tab'olunmuştur, Stuttgart 1923) — „Müsavver halkiyatlık“ nam eserinde Dr. A. Byhan isimli bir müellif Şimali-Orta ve Garbi Asya milletleri hakkında mütalaatta bulunuyor ve o cümleden olarak Azerbaycan'a dahi temasa kaydediyor, ki „Azerbaycanlılar İslanları İtibarile Anadolu Türklerine pek yakın buluyorlar ve aynı irkan olan Anadolu Türkleriyle 600 yıl devam eden bir müddetden beri ayırdıklarına rağmen, bilhassa nazariyatı, seciye ve ahlak İtibarile eski türkçülüklerine sadık kalmışlardır.“

İran tarihi tettebitticülerinden olarak az bir zaman evvel vefat etmiş olan O. G. von Wesendonk Almanya'nın Tiflis ceneral-konsolosu olduğu zamanlarda (1923—1925) topladığı intibalarını („Aus der kaukasischen Welt“, Berlin, 1925) — „Kaukasya dünyasından“ nam eserinde nesretmiştir. Von Wesendonk bu eserde Azerbaycanlıları türkçülük hareketi doğusunda kat'i ve mühim roller oynadıklarını sarahaten kaydetmektedir.

„Petermanns Mitteilungen“ nam maruf cografi mecmuaya 189-nci defter şeklinde olarak ilave edilmiş olan ve müellifi Dr. Ing. Anton Büdel bulunan („Transkaukasien. Eine technische Geographie“) (Gotha 1926) — „Maverayi Kalkasya. Tekniki bir cografiya“ nam eserde, bilhassa harbi-mumimden evvelki devirlere ait olarak Maverayi Kal-

kasya'ya dair materyaller son derece ciddi surette tetfif ve tetkik edilmiş ve Maverayi Kalkasya'nın başka kısımları hakkında olduğu gibi, Azerbaycan'ın dahi orografik (dağların terkiibi), geodetik ve topografik, jeoloji, yeraltı servetleri, iklim, hidrografi, ırevla ve iska, nüfusa ait meseleler, halkı iskan imkânları, arazi ve orman tasarrufatı, sanayi, dahili ve harici ticaret, muhabere ve münakalat meseleleri, şimendieri ve sair yollar, Bakü-Batum petrol boru hattı (pipelines), deniz nakliyatı ve su kudreti tasarrufları gibi cihetler hakkında pek kıymetli malumat mevcuttur.

1868-de Adoli Berg'e'nin Leipzig'de „18 ve 19-nci asır Maverayi Kalkasya halk şairlerinin Azerbaycan şivesindeki şirleri“ — („Dichtungen transkaukasischer Sänger des 18. und 19. Jahrhunderts in azerbaidžanscher Mundart“) isiminde nesrolunan eserinden başka, aynı sahaya ait olarak, İstanbul Üniversitesi Türk Dili Tarihi doçenti ve İstanbul'da çıkmakta olan „Azerbaycan Yurt Bilgisi“ mecmuasının müdürü Dr. Cafağözü Ahmet Bey tarafından dahi „Gence şivesinde 75 Azeri bayatları ve İlsana ait bir mukaddeme“ („75 Azerbajdžanische Lieder „Bajaty“ in der Mundart von Gänğz nebst einer sprachlichen Erläuterung“) adlı almanca Berlin Üniversitesi Şark enstitüsü organ „Mittellungen des Seminars für Orientalische Sprachen“ mecmuasında (cilt 32-33, 1929—1950) mühim bir eser nesredilmiştir. Bu eserin değeri, müellifinin aslen Genceci olduğundan dolayı, bittap daha yüksektir.

Azerbaycan hakkında almanca olarak yazılan veyahut muhteviyatı kısmen Azerbaycan'a ait olan eserlerden haberdarceden Kiyev yahudisi Leo Noussimbaum'un Essad Bey namı altında 1930—1931-nci yıllarda çıkardığı şayanı teessif iki eseri: („Oel und Blut im Orient“) — „Şark'ta petrol ve kan“ ve („Der Kaukasus. Seine Berge, Völker, und Geschichte“) — „Kalkasya. Dağları, milletleri ve bunların tarihleri“ hatırlamak isterdim. Hilâl Münsi Bey, yukarıda ismini kaydettiğimiz eserinde Essad Beyin hakikatle kim olduğunu ve yazmış olduğu pamfletlerle hangi maksatlar takip ettiğini ifşa etmiştir. Müteaddit diğer menfi hisletlerinden sarfi nazar, Noussimbaum nesrettiği eserlerinde o kadar vahşi bir fantazi ibraz etmiştir, ki sadece bundan dolayı bu adam müteber bir müellif olarak telâkki edilemez. Bereket versin, ki gerek Almanya hariciye nezareti, gerekse nüfuz sahibi bir çok alman muhafili ve alman matbuatı dahi bu eserleri derin bir netrele karşıladılar. Almanya'da vukubulan milli inkilâbin sevindirici bir ciheti dahi şudur, ki böyle eserler için bugün intişar etmek imkân artık kalmamıştır. Prof. Dr. G. Jäschke

Sovyetlerde vaz'iyet

Açhtan beş-altı milyon ölen var. — Buğday çaldıkları için 98 katil, 700000 mevkuf.

Viyana'da Dr. Ammend, Sovyetlerde açlık hakkında bir kitap nesretmiştir. Müellifi bu mes'eleye ait bütün istatistikî bi kitapta toplamıştır.

Dr. Ammend'in istatistikine göre, geçen yıl Sovyetlerin cenubunda baş veren açlık, tarihin en büyük felaketi addoluna bilir. Sovyetlerin vaz'iyetini çok iyi bilen Avrupalı bir muharrir yazıyor, ki: „Sovyetlerdeki kolektivezme zamanı ölen insanların sayı harbi umimide telef olan insanların miktarı kadardır.“ Açlıktan ölenlerin sayısı ise 5-6 milyondur. „Manchester Gardian“ gazetesinin yazdığına göre, köylerde ahalinin 15% nisbetinde azaldığı bolşevikler bile inkâr etmiyorlar. 1934-de daha fena felaket baş vermesine ihtimal caktır ve bu felakete bolşevikler kat'iyen mani olamayacaklardır.

Ukrayna'da milliyetçilik

Hali hazırda Moskva'da Sovyetler Birliğinin merkezi icareye komitesi heyeti umumiyesi içtima halindedir.

31 Birinci Kânun tarihli „İzvestiya“ gazetesinin yazdığına göre, içtimada, Molotof'un raporu müzakere edildiği zaman, Zatonski, söz olarak Ukrayna'da vaz'iyet hakkında su malumatı vermiştir:

— „Almanya faşizminin bir takım „Ukrayna halâskârları“ beslediği kimselere gizli değildirdi... Ve bu faşizm hiç gizlenmeden hetman Skoropadski'le açık müzakerelere girişiyor.

Ukrayna'nın içerisinde düşman çok mahirane çalışıyor. Bir professor, meselâ, traktorların tarlalarımıza zararlı olduğu nazariyesini uydurmuyor. Bunun netice-

siyle mahsul azalmış, bu yıl orta hesapla her hektardan ancak 10 sentner mahsul alılabilmiz.

Ukrayna maarif komiserliğinde Zaporj kahramanları ve hetmançılık idealize edilmektedir. Böyle bir propaganda yürüttükleri: „Artık Ukrayna'da her şey mevcuttur, — erzak var, kömür var, fabrika ve imalataneler mevcuttur, binaenaleyh Sovyet Birlikleri Cumhuriyetinden çıkmak olur...“ Hatta Ukrayna dilini bile ayrılık için bir vasıta gibi istifa etmişlerdir. Rus dili ile Ukrayna dili arasındaki yakınlığı ve benzeşmelerini sünî yollarla mâni olmağa çalışmışlardır. Bir nevi rasizm cikt edilmmiştir. Kafalar „ilmi“ surette öçercek „İsbat“ ediyorlar ki, asil İslav olanlar ancak Ukraynalılardır.“

Abdullah Beyin vefatı

Birinci Kânun ayının 14-nde çıkan Bakü gazeteleri Azerbaycan'ın büyük edip ve dramaturgu Hak ver dilii Abdullah Beyin vefat ettiğini yazmaktadır.

Abdullah Bey, Mirza Fethali Ahundzade'nin tesisi ettiği edebi mektebi devam ettiren ilk neslin son müessesisi idi. Bu nesle mensup dramaturglarımızdan istila devrinde Vezir-zade Necci Bey 5-6 yıl evvel, Mirza Celil Mehmet Kulu-zade'yi de geçen yıl kaybettik.

Simdi de Abdullah Bey onları takip etti.

On dokuzuncu asr ortalarında daha yüksek Avrupa tahsilinde olan „Ekinçi“ gazetesinde edebiyat sahasına atılan bu nesil, Mirza Fethali Ahundzade'nin edebi mektebini muvaffakiyetle devam ettirmiş ve Azerbaycan edebiyatına son derece kıymetli eserler vermişlerdir.

Abdullah Bey de Necci Bey ve Mirza Celil gibi mevzualları Azerbaycan muhtelifinden almış, milletimizin içtimai hastalıklarını tahlii etmiştir. Gerek mevzu İtibarile, gerekse mana, fikir, ve İslam İtibarile milli olan eserlerle Abdullah Bey Azerbaycan'ın milli inkişafında çok mühim rol oynamıştır.

Merhum, piyes ve hikaye olmak üzere bir çok eserler bırakmıştır, ki en mühimleri: „Dağılan Tifak“, „Bahtsız Cevan“, „Ağa Mehmet Şah Kacar“, „Peri Cadu“, „Vaveylah“, „Marallarım“, „Sevş Şaban“, „Köhne Dudman“ v. s.-dir.

Abdullah Bey Milli İstiklal devrinde Temuran-Şurada ve Erivan'da sefirlik vazifelerinde bulunarak siyasi tarihimizde de rolü büyük olmuştur.

İstilan'dan sonra Azerbaycan darulfunununda bir müddet Azerbaycan edebiyatı kürsüsünü işgal etmiştir.

Ondan sonra, bütün hayatını hasretliği san'at hayatına çekilecek, Bakü'de halk tiyatrosunun edebiyat kısmını idare etmiş, aynı zamanda Azerbaycan sinema idaresinde çalışmıştır. Azerbaycan sinema idaresinin bir çok mahsulları Abdullah Beyin kaleminde çıkmıştır.

Yaşının geçtiğini bakmyarak, Abdullah Bey enerjisini daima muhafaza etmiştir.

Merhumun Azerbaycan matbuatında bir çok ciddi ve mizahi yazıları dahi vardır. Abdullah Bey Azerbaycan sahnesinde aktörler ve rejisörlik vazifelerinde de İfa etmiş ve yıllarca Türk tiyatro cemiyetleri başında durmuştur.

Aslen Azerbaycan'ın Karabag vilayetine olan Abdullah Bey, doğduğu Şuşa şehrinde tiyatro hayatını yaratılmasını ve İleri götürmelerinde başlarından addoluna bilir. Şuşa'nın milli Türk sahnesi Abdullah Beyin ciddi ve devamlı faaliyeti sayesinde daha geçen asrın sonlarında bile büyük adımlarla ilerlemiş ve bütün Karabag'da en şöhretli sahnelerimizden biri olmuştur.

Azerbaycan milli Türk harsına unutulmaz hizmetler etmiş ve ölmöz eserler vermiş olan Abdullah Beyi milliyetçi Azerbaycan hiç bir zaman unutmayacaktır.

Ulu Tanrı kendisine rahmet eylesin!

Azerbaycan'da askerlik

(İf-nci sahifeden mabat)

lara ve kolhoz idarelerine müraacat ederek, askere çağırma işinde geride kalan, muvaffak olmayan ve işe kat'iyen başlamayan veyahut „süml dikkatın İtirren“ bahşiyelerden İyeden İse başlamayan, firka namına emrediyor. Ve nasıl çalışmanın direktivini de veriyor, diyor, ki:

— „... Öyle yapmalıdır, ki askerliğe çağırılanlardan siyasi karakteristik kasız olmasın. Askere çağırılan hakkında siyasi karakteristik toplanmalı, bu materyalleri işçi ve kolhozcu köyleniyükünarında konuşmalı, inceden-inceye dikkatla götür-koy emeli. Öyle yapmalı, ki „yabancılardan“ kimsi kızı ordı sırasına giresin...“

Gazete İşaret ediyor, ki:

... yoksak yaşadığımız en nazik zamanda Sovyet hudutlarını korumakla muazzez kıvı ordı sıraları zaifler...“

Mes'eleye aydındır.

Moskva, selefieri çağlar gibi Azerbaycan halına inanimiyor, „en nazik zamanda“ Azerilerin elinde silah bulunmasını tehlikeli buluyor.

M. B. Mehmet-zade

Chiefredaktor und Verleger: M. E. Resul-zade
Verantwortlicher Redakteur: Hilâl Münsi
Berlin-Charlottenburg
Druck: A. Wesemann, Berlin S.W.11, Stresemannstraße 72